

державної влади України. / М. Лациба. / – К.: [Український незалежний центр політичних досліджень], 2007. – 48 с.

5. Мельниченко В.І. Прозорість чи відкритість? / В.І. Мельниченко // Віче 3 (144). – К., 2004. – С. 31–35.

6. Порядок надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»: наказ Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 16 серпня 2003 р. № 149. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1066-03>.

7. Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»: постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 208. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=208-2003-%EF>.

8. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. № 75 / ВВР України, 1998. – № 27–28 – С. 182.

9. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09 січня 2007 р. № 537-V/ ВВР України. – 2007. – № 12. – С. 102.

10. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади: постановою Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р. № 3. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3-2002-%EF>.

УДК 341.232

Олег Овчар

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНСТРУМЕНТУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСІДСТВА І ПАРТНЕРСТВА В РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Метою дослідження є аналіз можливостей участі України в програмах, що реалізуються ЄС в умовах трансформації Європейської політики сусідства. Досліджується співробітництво на двохсторонньому, регіональному, міжрегіональному та транскордонному рівнях. Пропонуються заходи щодо підвищення ефективності державної політики в сфері європейської інтеграції.

Ключові слова: Європейська інтеграція, Європейська політика сусідства, Інструмент Європейського Сусідства і Партнерства, Порядок денний асоціації.

Останні хвилі розширення ЄС суттєво змінили характер взаємовідносин України та Європейського Союзу. Україна стала безпосереднім сусідом цього провідного регіонального об'єднання. У березні 2003 року Європейська Комісія оприлюднила послання «Розширена Європа – Сусідні країни: Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами», в якому була викладена концепція Європейської політики сусідства. Її метою проголошено створення простору стабільності, безпеки й про-

цвітання як для самого ЄС, так і його сусідів, в тому числі, України. Європейська політика сусідства (ЄПС) не торкається питання потенційного членства, але вона пропонує сусіднім країнам привілейовані відносини, які дозволять брати участь у різних видах діяльності ЄС.

Для фінансування діяльності в рамках Європейської політики сусідства, з 2007 року запроваджено Інструмент європейського сусідства і партнерства (ІЕСП). З його прийняттям Україна отримала чимало нових програм та інструментів, спрямованих на модернізацію системи державного управління та підтримку політики європейської інтеграції. З огляду на зміст, розмір фінансування та процедуру ІЕСП для державних органів різного рівня, громадських організацій та наукових інституцій з'являється багато нових перспектив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що в більшості цих робіт як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, хоча в них віддзеркалені різноманітні аспекти становлення та розвитку Європейських Спільнот (В. Андрийчук, Н. Антонюк, Н. Мусіс В. Посельський, О. Шнирков), етапи розширення ЄС (Н. Буренко, В. Копійка, С. Шевчук), дослідження процесів європейської інтеграції в цілому, безпосередньо не йдеться про європейську інтеграцію України. Вирішенню науково-дослідних завдань здійснення української політики щодо європейських інтеграційних процесів, визначенню їх впливів на українське суспільство, проблемам входження України до європейських структур, присвячені праці таких вітчизняних дослідників, як В. Вакулич, І. Грицьак, О. Ковальова, О. Ляшенко, Г. Немира, О. Снігир та інших.

Проте питання використання різноманітних інструментів допомоги ЄС країнам-учасникам Європейської політики сусідства в цих роботах майже не досліджувались.

Метою статті є окреслення перспектив реалізації Україною свого європейського вибору з використанням можливостей Інструменту Європейського Сусідства і Партнерства.

Європейський вибір, європейська інтеграція залишаються стратегічним пріоритетом нашої країни. Підтвердженням цього є слова Президента України В. Януковича після зустрічі з Президентом Європейської Комісії Жозе Мануелем Баррозу: «Для України європейська інтеграція – ключовий пріоритет зовнішньої політики, а також стратегія здійснення системних соціально-економічних реформ» [1].

На думку голови Представництва ЄС в Україні Жозе Мануела Пінту Тейшейри, «Європейська інтеграція – це власне є процес реформ. Реформування повинно мати чіткі критерії прогресу, – саме вони стануть показниками успішності української влади» [2].

Європейський Союз підтримує реформи та перехідні процеси, що відбуваються в сусідніх країнах-партнерах, в основному через ЄІСП з його регіональними, двохсторонніми і транскордонними програмами та різноманітними інструментами багатостороннього співробітництва. Він побудований за географічним принципом та пристосований для здійснення ЄПС з бюджетом більш ніж 12 млрд. євро на період 2007-2013 рр.

Інструмент європейського сусідства і партнерства – фінансовий інструмент Європейського Союзу, що замінює такі інструменти, як TACIS, MEDA та ін. Правовою основою для нього є Регламент (ЄС) №1638/2006 Європейського Парламенту і Ради від 24 жовтня 2006 року, що встановлює загальні положення щодо його функціонування [3].

До 2007 року допомога Європейського Союзу країнам ЄПС надавалася в межах різних географічних програм, включаючи TACIS, MEDA, PHARE та ін. З 1 січня 2007 року уся допомога надається у рамках нового фінансового інструменту ЄС для країн, що охоплюються ЄПС, – Інструменту європейського сусідства і партнерства. Допомога викорис-

аналіз останніх досліджень і публікацій

виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

мета

виклад основного матеріалу

постановка проблеми

товується для підтримки заходів у межах таких сфер співпраці, як сприяння політичному діалогу та реформам, законодавче та регуляторне наближення, сприяння верховенству права і якісному управлінню, сталому розвитку, охороні довкілля, соціальна політика, захист прав людини і основних свобод та ін. Вона повинна відповідати цілям і принципам Політики розвитку ЄС:

- взаємодоповнення (допомога ЄС доповнює або підтримує відповідні національні, регіональні чи місцеві стратегії та заходи;
- партнерства (допомога надається в партнерстві між Європейською Комісією та країнами – бенефіціарами);
- співфінансування (допомога Спільноти дофінансується країнами – бенефіціарами) [4].

ІЄСП відмінний від попередніх інструментів ТАСІС, МЕДА та інших, тому що:

- передбачає фінансування тільки для країн – учасників ЄПС;
- має можливість галузевої та бюджетної підтримки;
- містить транснаціональний/регіональний, транскордонний і тематичні складники.
- спрямований на реформи, оскільки зосереджений на підтримці пріоритетів, передбачених у Планах дій (Угодах про асоціацію);
- відповідне поєднання заходів, які підтримують реалізацію політики згідно з пріоритетами, забезпечується шляхом програмування фінансової допомоги;

Допомога в рамках ІЄСП надається через: Програми для однієї країни (національний компонент); Багатьох країн (регіональний компонент); Міжрегіональні програми; Програми транскордонного співробітництва (транскордонний компонент). Окрім того Європейська Комісія та держави-члени забезпечують координацію своїх відповідних програм допомоги з метою підвищення ефективності у її наданні, згідно з керівними принципами, для посилення операційного координування у сфері зовнішньої допомоги і гармонізації політики і процедур. ІЄСП повинен сприяти зміцненню співпраці не лише на зовнішніх кордонах ЄС, а й між партнерськими країнами, особливо географічно близькими одна до однієї [5].

Національні програми. Програма для однієї країни отримала назву національної програми та ІЄСП передбачає реалізацію 17 національних програм. Національні програми масштабні за своїм фінансуванням та повинні вирішувати стратегічні, глобальні завдання, якими опікуються національні уряди країн-партнерів.

Стратегічний документ для України на 2007-2013 роки передбачає надання з боку ЄС допомоги, спрямованої на підтримку впровадження реформ, визначених Угодою про партнерство та співробітництво і Планом дій Україна – ЄС (з листопада 2009 року Порядком денним Асоціації). Основними завданнями співпраці України та ЄС на цьому етапі є розвиток щораз тісніших стосунків, які виходять за межі попередньої співпраці з метою поступової економічної інтеграції та глибшого політичного співробітництва, включаючи зовнішню політику та політику безпеки, реалізація основних положень політики розвитку ЄС (зниження рівня бідності, впровадження якісного управління, повага до основних прав і свобод людини) [6].

В умовах відсутності державної програми (стратегії) Україна – ЄС, Порядок денний Асоціації (ПДА) може слугувати за документ, який визначає коло й обсяг завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері європейської інтеграції (з урахуванням пріоритетів ПДА на 2010 рік) в коротко- та середньостроковій перспективі. Пріоритетні сфери допомоги визначені відповідно до *Порядку денного асоціації*:

- політичний діалог (демократія, верховенство права, прав людини і основних свобод; боротьба з корупцією; зовнішня політика та політика безпеки;

Міжнародний Кримінальний Суд);

- співробітництво з питань юстиції, свободи та безпеки;
- економічне співробітництво;
- торгівля та питання, пов'язані з торгівлею;
- співробітництво у сфері енергетики, включаючи ядерні питання [7].

Рішенням Європейської Комісії на кожен рік затверджується Щорічна програма дій Національного компоненту ІЄСП. Вона містить максимальний індикативний бюджет та передбачає допомогу щодо реалізації конкретних погоджених програм. Першою угодою про фінансування, підписаною з боку української сторони у вересні 2008 року для імплементації ІЄСП стала Програма «Підтримка впровадження Енергетичної стратегії України». Крім неї також було підписано угоди про фінансування Програм «Сприяння взаємній торгівлі шляхом усунення технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС» та «Twinning та технічна допомога, спрямована на підтримку та впровадження ЄПС».

На початку 2010 року після середньострокового перегляду Стратегічного документу з урахуванням пріоритетів та завдань, визначених порядком денним асоціації Україна – ЄС, Східним партнерством, а також перспективою укладення Угоди про Асоціацію, був визначений перелік потенційних пріоритетів та підпріоритетів співпраці, які включені до Національної індикативної програми для України на 2001–2013 рр. При визначенні пріоритетів та цілей брались до уваги три елементи: – чинний стратегічний документ для України на 2007–2013 роки;

- неперервність як основний принцип надання допомоги, з тим щоб досягти максимального ефекту від допомоги ЄС та завершити реалізацію заходів, що продовжують реалізовуватись у рамках кількох пріоритетів 2007-2010 років;
- пріоритети та цілі повинні враховувати майбутні відносини між Україною та ЄС, в тому числі переговорний процес щодо укладення Угоди про Асоціацію.

Програмою визначено наступні пріоритети:

Пріоритет 1. *Належне врядування та верховенство права* (Юстиція, свобода та безпека; комплексне управління кордонами; реформа державного управління та управління державними фінансами; роззброєння).

Пріоритет 2. *Сприяння вступу в силу Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС* (у тому числі глибокої всеохоплюючої зони вільної торгівлі).

Пріоритет 3. *Сталий розвиток* (Енергетика, навколишнє середовище та зміни клімату; регіональний розвиток та розвиток сільських регіонів) [8].

Регіональні програми. ЄС вважає важливою політичною ціллю співпрацю не лише з партнерами з регіону, а також між самими партнерськими країнами. Вони розроблені окремо для Східного та Південного регіону. Головними регіональними цілями для Східного регіону є впровадження ЄПС, угоди з Чотирьох спільних просторів з Росією та сприянні співпраці у регіоні.

Крім цих стратегічних цілей, ЄС має й особливі галузеві цілі в регіоні. Перша з них – сталий розвиток і охорона навколишнього середовища, оскільки вони є базовими для законодавства і політики ЄС.

Друга – потреба у забезпеченні диверсифікації та безпеки постачання енергії до ЄС, оскільки цей регіон є ключовим у реалізації цього завдання, та розвиток транспортних зв'язків між розширеним ЄС і його сусідніми країнами у зв'язку з посиленням торговельних відносин. Окрім цього, важливою ціллю ЄС розглядає питання безпеки та якісного управління.

Стратегічний документ для Східного регіону на 2007–2013 роки опрацьований з метою усунення спільних труднощів партнерських країн у політичній, економічній, соціальній та екологічній сферах. Ключовими пріоритетами ви-

значено: мережі; охорону навколишнього середовища і лісове господарство; управління кордоном і міграцію, боротьбу з міжнародною злочинністю; міжлюдські контакти, інформування й підтримку; протипіхотні міни, вибухові залишки війни, стрілецьку зброю та легке озброєння [9]. Останній пріоритет дуже актуальний для України, яка має значні проблеми із зберіганням та утилізацією надлишкового озброєння.

Ці пріоритети знайшли своє закріплення в Східній регіональній програмі на 2007–2010 роки та Щорічних програмах для Східного регіону. Для України це участь в Програмах «Утилізації відходів та управління даними в галузі навколишнього середовища»; «Місія ЄС щодо надання допомоги з питань кордону Молдови та України – EUBAM»; «Інвестиції в Східному регіоні».

У зв'язку з фундаментальними змінами в регіональній політиці, спричиненими офіційним стартом інструменту «Східного партнерства», існуючий Стратегічний документ для Східного регіону на 2007–2013 роки передбачається переглянути, а результати аналізу взяти до уваги при підготовці Індикативної програми для Східного регіону ІЄСП на 2011–2013 роки. Оновлений Стратегічний документ повинен мати в своїй основі положення Східного партнерства та забезпечувати підтримку реалізації його багатостороннього виміру та «флагманських ініціатив», а також за необхідності враховувати заходи опрацьовані в рамках Чорноморської Синергії.

Передбачається, що будуть визначені наступні п'ять пріоритетів.

1. Багатосторонній вимір Східного партнерства. (Надання підтримки платформам: демократія, якісне управління та стабільність, економічна інтеграція та конвергенція з політиками ЄС, енергетична безпека та контакти між людьми та Форум громадянського суспільства).

2. Територіальне співробітництво та місцевий розвиток. (Зміцнення транскордонної співпраці на місцевому рівні та просуванні місцевого розвитку).

3. Управління кордонами (включаючи питання міграції та проблему торгівлі наркотиками).

4. Енергетика, навколишнє середовище (включно з питаннями про зміну клімату), транспорт.

5. Демократія, якісне управління, зона миру та процвітання [5, С.86-87].

Програми транскордонної співпраці. Транскордонне співробітництво (ТКС) є невід'ємною частиною Європейської політики сусідства ЄС, а також Стратегічного партнерства ЄС – Росія. Також воно відіграє важливу роль в спільних політиках, таких, наприклад, як Євросередземноморське Партнерство (Барселонський процес) та Північний вимір.

Цілі діяльності з ТКС, стратегія реагування, основні питання, які мають бути вирішені, місце ТКС у контексті інших важливих програм і політик, індивідуальні програми ТКС, індикативні фінансові асигнування для кожної програми, очікувані результати, показники й можливі ризики визначаються *Стратегічним документом та Індикативною програмою транскордонного співробітництва.*

Протягом 2007–2010 років ЄС буде профінансовано дев'ять сухопутних прикордонних програм, три програми морських перетинів та три програми морських басейнів. *Україна* є прийнятною для трьох програм сухопутних кордонів, а саме *Польща-Білорусь-Україна; Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна; Румунія-Молдова-України*, та однієї програми морських басейнів – *програми Чорного моря.*

Для кожної з програм приймається спільна операційна програма. Вона визначає пріоритети і заходи програми, спільні структури, відповідальні за реалізацію програми, процедури подачі заявок та їх відбір, прийнятні території та ін. У 2008 році Європейська Комісія схвалила чотири Спільних операційних програми транскордонного співро-

бітництва ІЄСП, в яких може брати участь Україна. 28 грудня 2009 року від імені України Міністр економіки підписав Угоди про фінансування кожної операційної програми, надавши їм необхідної фінансової підтримки.

Особливо уваги заслуговує запровадження нової програми Чорного моря, яка охоплює крім України Вірменію, Азербайджан, Грузію, Молдову, Болгарію, Грецію, Румунію, Туреччину та Російську Федерацію. Як бачимо тут представлені 5 з 6 країн, учасників Східного партнерства, а також як країни – члени ЄС (Греція, Румунія, Болгарія), кандидати на вступ (Туреччина), члени ЄСП та Російська Федерація, що сприяє налагодженню різноманітних контактів між регіонами цих країн. Зважаючи на особливості програми та її цілей, перевага буде надаватись інтегрованим проектам, що значно буде сприяти взаємній інтеграції країн-учасниць.

Міжрегіональні програми підтримки Східного та Південного регіонів на 2007–2013 роки.

Для забезпечення узгодженості, візуалізації й управлінської ефективності вони містять та підтримують ту діяльність, яка найкраще однаково ефективно реалізовується для всіх сусідніх країн ЄС. На основі середньострокового перегляду планується, що в 2011–2013 роках у рамках Міжрегіональної програми підтримки ІЄСП будуть фінансуватися шість пріоритетів.

1. Сприяння реформуванню через консультації та довід європейців (TAIEX, SIGMA);

2. Сприяння вищій освіті та мобільності студентів (TEMPUS, Erasmus Mundus);

3. Співпраця та діалог в сфері міського розвитку (CIUDAD);

4. Просування інвестиційних проектів у країнах-партнерах ЄПС;

5. Сприяння співпраці між країнами ЄСП та агентствами Євросоюзу;

6. Сприяння реалізації Міжрегіональних культурних заходів «Від людини до людини» [10].

Одним з пріоритетів ІЄСП є використання деяких інструментів, які довели свою значущість у перехідний період у нових країнах-членах. Особливо доречними в цьому відношенні є TAIEX та SIGMA. Вони являють собою спеціальні механізми імплементації та фінансуються через міжрегіональні програми підтримки.

TAIEX – програма технічної допомоги й обміну інформацією, заснована в 1996 році, яка допомагає країнам у процесі наближення та застосування законодавства ЄС. Україна активно використовує цей інструмент починаючи з 2006 року, відколи ця програма була відкрита для ЄПС. До основних сфер, у яких надається допомога, належать такі: сільське господарство, свобода та безпека, внутрішній ринок, транспорт, енергетика та навколишнє середовище.

SIGMA – спільна ініціатива ЄС та Організації з економічного співробітництва і розвитку, що фінансується переважно ЄС. Програма заснована в 1992 році та спочатку підтримувала процеси трансформації в постсоціалістичних країнах. У лютому 2008 року рішенням Європейської Комісії програма була поширена на 9 країн ЄПС, у тому числі Україну. До цього діяльність програми в Україні фінансувалась за рахунок окремих грантів (наприклад у 2007 році від Швеції та Великобританії). Основне завдання програми – залучення провідних європейських експертів із питань адаптації до стандартів ЄС у сфер адміністративного законодавства та юстиції, управління витратами, внутрішнього та зовнішнього аудиту, закупівель, державної служби, координації політики та регулятивного управління. Загальний бюджет – 5,9 млн. євро. Мета – удосконалення інститутів державного управління в країнах-сусідах ЄС. Програма фокусується на пріоритетних аспектах реформування сфери управління, визначених в планах дій ЄПС.

Проте незважаючи на таку кількість програм, що пропонує ЄС в рамках своєї політики сусідства, проведені ан-

кетування державних службовців, показують їх недостатню поінформованість щодо діючих європейських програм співробітництва, можливостей залучення джерел зовнішнього фінансування. Через відсутність належної системи інформування про потенційні можливості інструментів ІЄСП та існування непрозорих правил залучення фінансових ресурсів, що зумовлює зростання корупції й зниження ефективності використання допомоги, реалізація ЄПС в Україні не призводить до очікуваних результатів. Наслідки цієї проблеми дуже контрастно проявляються на регіональному рівні.

Стосовно ІЄСП, то він залишається незрозумілим для багатьох зацікавлених сторін, зокрема влади та недержавного сектору. Управління Інструментом забезпечується за допомогою безлічі документів, період чинності яких охоплює від одного до семи років, а покриття стосується різних регіонів і форматів співробітництва. Проблема поінформованості зумовлена складністю самого ІЄСП та поглиблюється через розпорошеність і технічний характер інформації. Доступ до інформації про конкретні програми, умови й принципи підготовки документів для отримання технічної допомоги обмежується невеликою групою експертів. Представники обласних і місцевих державних адміністрацій відчують брак досвіду укладання міжнародних проектів. Крім цього місцеві державні адміністрації мають доволі обмежені права, влада на місцях не має достатньо коштів, аби забезпечити обов'язкове внесення частини фінансування на проекти в рамках ІЄСП.

З метою підвищення ефективності реалізації Європейської програми сусідства в Україні, бажано ініціювати прийняття Закону України «Про міжнародну технічну допомогу», внести відповідні зміни до Законів України «Про стимулювання розвитку регіонів» та «Про транскордонне співробітництво».

Потрібно звернути увагу на необхідність підвищення активності та ініціативності регіональних та місцевих органів влади щодо налагодження більш тісної кооперації з міжнародними проектами та програмами, створення системи поінформованості районних центрів, малих міст, сіл, селищ щодо діючих міжнародних проектів та програм, особливо у напрямках програм ІЄСП. Необхідно укомплектувати штат органів місцевого самоврядування спеціалістами в галузі європейської інтеграції й міжнародної технічної допомоги. Бажано, щоб ці люди знали іноземні мови й мали досвід управління проектами.

На особливу увагу заслуговує необхідність суттєвого збільшення кількості навчально-освітніх проектів, що реалізуються в рамках політики сусідства ЄС і передбачають підвищення кваліфікації управлінських кадрів. До цієї роботи мають активно залучатися як працівники місцевих органів державної влади так і наукові установи та навчально-освітні закладів. Необхідно збільшити інформаційну підтримку програм ІЄПС через ЗМІ й Інтернет.

На сучасному етапі реалізації політики євроінтеграції органи державної влади та органи місцевого самоврядування найбільше потребують фахівців, що володіють орієнтованими на практику знаннями та навичками. У зв'язку з цим вважається за доцільним приділити основну увагу не на тривалій теоретичній підготовці фахівців, а підвищенню їхньої кваліфікації, що здійснюється в короткі терміни. Саме фахівці, які обіймають посади нижчих категорій, відіграють вагомий роль у безпосередній реалізації завдань політики євроінтеграції і відповідно потребують підвищення кваліфікації. Пропонується залучення структурних підрозділів ОРІДУ НАДУ при Президентіві України до реалізації короткотермінових програм підвищення кваліфікації для державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування з питань європейської інтеграції.

З прийняттям ІЄПС, Україна отримала чимало нових програм та інструментів, спрямованих на модерніза-

цію системи державного управління та підтримку політики європейської інтеграції. Державний та приватний сектори здобули більші можливості для використання величезного арсеналу допомоги, що надається як в рамках географічних, так і в тематичних програм ЄС.

Через неналежну роботу вітчизняних органів державного управління у напрямі створення якісної системи інформування про потенційні можливості ІЄПС знижується ефективність їх використання. Недостатній рівень реалізації в Україні програм ІЄПС загрожує зменшенням обсягів міжнародної фінансової допомоги, погіршенням іміджу України, зростанням недовіри до українських інституцій як партнерів для співробітництва.

З метою підвищення ефективності реалізації ІЄСП доцільно налагодити систему підвищення кваліфікації державних службовців, які мають відношення до програми, розробити та запровадити ефективну систему міжсекторальної кооперації органів місцевого самоврядування, наукових кіл, бізнесового сектору та громадських інституцій.

Література.

1. Євроінтеграційний поступ України. // Інформаційний бюлетень з євроінтеграційних питань. №2 (березень 2010). – С. 3.
2. Сайт європейський простір // <http://eu.prostir.ua/news/240456.html>.
3. Регламент (ЄС) №1638/2006 Європейського Парламенту і Ради від 24 жовтня 2006 року // www.rac.org.ua/index.php?id=32.
4. Спільна заява «Європейський консенсус щодо розвитку», прийнятий 20 грудня 2005 р. Радою ЄС та представниками урядів держав-членів. Офіційний вісник ЄС. 46 с., 24.02.2006. – С. 1.
5. Гнидюк Н.А. Інструмент Європейського Сусідства і Партнерства та фінансова допомога Європейського Союзу. К.: Фондація ПАУСІ, 2010. – 188 с.
6. ІЄСП Стратегія для України на 2007–2013 роки. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_ukraine_en.pdf.
7. Порядок денний асоціації Україна – Європейський Союз. http://ec.europa.eu/external_relations/ukraine/docs/2010_eu_ukraine_association_agenda_en.pdf.
8. National Indicative Programme 2011–2013, March 2010 http://ec.europa.eu/external_relations/ukraine/docs/index_en.htm.
9. Східна регіональна програма ІЄСП на 2007–2013 роки. // <http://www.rac.org.ua/index.php?id=32>.
10. Commission Decision of 15 October 2007 adopting ENPI Interregional Programme Strategy Paper 2007-2013 for ENPI countries C(2007) 672.